

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”**

**для студентів III курсу вечірнього та
IV курсу заочних факультетів**

**Харків
«Право»
2010**

ББК 67ю.9(4УКР)307я73

Н 15

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи з навчальної дисципліни “Екологічне право України” для студентів III курсу вечірнього та IV курсу заочних факультетів / Уклад.: А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.І. Гордєєв та ін. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – 33 с.

У к л а д а ч і: А.П. Гетьман,
М.В. Шульга,
В.І. Гордєєв,
Г.В. Анісімова,
А.К. Соколова

Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою академії (протокол № 2 від 04.03.2010 р.)

ББК 67ю.9(4УКР)307я73

© Національна юридична академія України, 2010
© «Право», 2010

1. ВСТУП

Згідно із навчальним планом академії дисципліну “Екологічне право України” студенти заочних та вечірнього факультетів вивчають відповідно у VII та VI семестрах, у кінці яких складають іспит.

“Екологічне право України” – фундаментальна навчальна дисципліна, опанування якої є важливою складовою еколого-правової освіти студентів вищих навчальних закладів, що набуває особливого значення в період становлення, розвитку та зміцнення державності, прискорення реформування екологічних правовідносин в Україні та суттєвого оновлення правового підґрунтя регламентації екологічних відносин. Це сприятиме становленню сучасного правника як фахівця, який в умовах складних відносин між державою, органами місцевого самоврядування, фізичними і юридичними особами з приводу приналежності, використання, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища може забезпечити режим законності щодо сталого розвитку, додержання прав та інтересів відповідних суб’єктів.

Під час вивчення цієї навчальної дисципліни студенти мають оволодіти необхідними теоретичними положеннями, засвоїти сутність еколого-правових категорій, зміст еколого-правових інститутів, з’ясувати конкретний зміст норм екологічного права, а також набути навичок самостійної роботи з нормативно-правовими актами, еколого-правовою літературою, матеріалами судової практики, роз’ясненнями вищих судових інстанцій України та рішеннями Конституційного Суду України, а також досвід науково-дослідної роботи у галузі екологічного права, навчитися тлумачити їх та правильно застосовувати при вирішенні конкретних справ.

Навчальна дисципліна “Екологічне право України” передбачає вивчення кола основних питань про предмет, метод і систему екологічного права, його принципи, джерела; об’єкти та суб’єкти, правові основи екологічного управління, екологічні права та обов’язки громадян; право власності на природні ресурси; загальні положення про право природокористування, правове

забезпечення екологічної безпеки, економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища; формування і функціонування екологічної мережі, екологічні спори; правове регулювання використання та охорони земель, вод, надр, рослинного та тваринного світу, атмосферного повітря, курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій і зон; поводження з відходами; правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій; правове забезпечення використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; міжнародне екологічне право та міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля, а також засвоєння таких підгалузей права, як: водне, гірниче, лісове, фауністичне, атмосферне тощо.

На вечірньому факультеті використовуються такі форми навчальної роботи: лекції, консультації, індивідуальні домашні завдання, самостійна робота студентів, а на заочних проводяться й практичні заняття.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Екологічне право України” студенти повинні:

знати систему екологічного законодавства; особливості права власності на природні ресурси; специфіку правового регулювання використання окремих природних ресурсів і об’єктів; правовий режим територій та особливо охоронюваних природних об’єктів;

уміти правильно тлумачити та застосовувати норми екологічного права, використовувати дані науки екологічного права для вирішення професійних завдань, здійснювати юридичний аналіз обставин для кваліфікації екологічних відносин; при виконанні професійних завдань визначати правовий статус органів у сфері екологічного управління та правові наслідки рішень, які вони приймають; у межах економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища застосовувати економічні заходи раціонального природокористування; застосовувати передбачені законодавством механізми правового регулювання використання, охорони та відтворення природних ресурсів.

Самостійна робота – це вид позааудиторної роботи студента навчального характеру, яка допомагає глибше засвоїти програмний матеріал. Студент повинен самостійно опрацювати конспекти лекцій, літературу, нормативні акти, судову практику. Формами самостійної роботи є: виконання індивідуальних домашніх завдань; робота в інформаційних мережах; опрацювання додаткової літератури; складання конспектів тем, що виносяться для самостійного вивчення.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ (для студентів вечірнього факультету)

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі	
			лекції	самостійна робота

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА – 60 год

1	Предмет, метод, система та принципи екологічного права	8	4	4
2	Джерела екологічного права	4	2	2
3	Правові основи управління природо-користуванням та охороною довкілля (екологічне управління)	8	4	4
4	Екологічні права та обов'язки громадян	6	2	4
5	Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення і територій	6	2	4
6	Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища	6	2	4
7	Право власності на природні ресурси та комплекси	12	6	6
8	Право природокористування	4	2	2
9	Відповідальність за порушення екологічного законодавства. Екологічні спори	6	2	4
	Разом	60	26	34

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА – 48 год

10	Правове регулювання охорони та використання земель	4	2	2
----	--	---	---	---

Закінчення

11	Правове регулювання охорони та використання вод	6	2	4
12	Правове регулювання охорони та використання надр	6	2	4
13	Правове регулювання охорони та використання рослинного світу	6	2	4
14	Правове регулювання охорони та використання тваринного світу	6	2	4
15	Правова охорона атмосферного повітря	6	2	4
16	Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України	8	–	8
17	Правове регулювання поводження з відходами	6	2	4
	Разом	48	14	34
Всього:		108	40	68

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”

(для студентів усіх факультетів)

З А Т В Е Р Д Ж Е Н О

вченою радою Національної юридичної
академії України ім. Ярослава Мудрого
(протокол № 11 від 29.06. 2007 р.)

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Поняття екологічного права як галузі права; етапи його становлення та розвитку. Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікація. Предмет екологічного права. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Об’єкти та суб’єкти екологічного права, їх види та особливості. Система екологічного права як самостійної галузі права, науки, навчальної дисципліни. Співвідношення з іншими галузями права. Принципи екологічного права та екологічного законодавства щодо забезпечення екологічної політики держави. Особливості застосування норм Європейського Союзу в умовах вступу України у ВТО.

Поняття, загальна характеристика і система джерел екологічного права. Конституція України. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” як базовий закон у системі джерел екологічного права. Поресурсові кодекси та закони – спеціалізовані джерела екологічного права України (Земельний, Лісовий, Водний кодекси, Кодекс про надра, закони “Про природно-заповідний фонд”, “Про екологічну мережу”, “Про охорону атмосферного повітря”, “Про тваринний світ”, “Про рослинний світ”). Нормативні акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Роль судової практики в регулюванні екологічних відносин. Міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти як джерела екологічного права. Особливості застосування положень Орхуської конвенції “Про доступ

до інформації і участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля” (1998).

Загальна характеристика управління природокористуванням та охороною довкілля як різновид соціального управління. Система та повноваження органів управління природокористуванням та охороною довкілля загальної та спеціальної компетенції. Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Поняття та зміст функцій управління природокористуванням та охороною довкілля. Загальна характеристика організаційних, попереджувально-охоронних та стабілізаційних функцій екологічного управління. Процедура реалізації функцій управління природокористуванням та охороною довкілля (еколого-правовий процес).

Поняття, особливості та класифікація екологічних прав громадян. Поняття, зміст, структура екологічних обов’язків громадян, їх види. Гарантії реалізації, основні правові форми охорони та способи захисту екологічних прав громадян.

Поняття екологічної безпеки, її об’єкти, суб’єкти, нормативи та види. Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Поняття та характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки. Юридична відповідальність за правопорушення в галузі забезпечення екологічної безпеки: умови, підстави та види.

Загальна характеристика законодавства України про надзвичайні екологічні ситуації (НЕС). Поняття НЕС, їх класифікація. Причини їх походження. Поняття зон НЕС, його юридичне значення. Підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС та її правовий режим. Правове забезпечення запобігання і ліквідації НЕС. Захист населення та територій у разі загрози та виникнення НЕС.

Поняття та загальна характеристика економіко-правового механізму. Основні елементи економіко-правового механізму. Збори за спеціальне використання природних ресурсів і їх класифікація за об’єктами та іншими підставами. Збори за забруднення навколишнього природного середовища та їх види, порядок установавання цих зборів і механізм розподілу отриманих коштів. Збори за погіршення якості природних ресурсів, особли-

вості їх застосування. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Стимулювання як одна з функцій економіко-правового механізму. Поняття екологічного страхування, його об'єкти, суб'єкти та види. Екологічний аудит як складова економіко-правового механізму.

Поняття, особливості, зміст та форми права власності на природні ресурси. Право державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси. Підстави, порядок та особливості виникнення права власності на природні ресурси. Порядок надання природних ресурсів у приватну власність, приватизація. Загальна характеристика угод як підстав виникнення права власності на природні ресурси. Конкурентні засади судопридбання природних об'єктів державної та комунальної власності. Основні права та обов'язки власників природних ресурсів, захист і гарантії їх прав. Обмеження прав власників природних ресурсів. Підстави, порядок і умови припинення права власності, види та класифікація підстав. Відповідальність за угоди, які порушують право власності на природні ресурси.

Загальна характеристика права природокористування: об'єкти, суб'єкти й основні принципи природокористування. Правові види природокористування, їх класифікація. Підстави виникнення, зміни та подовження права природокористування. Документи, які посвідчують право природокористування, їх юридична природа. Особливості державної реєстрації прав на природні ресурси. Права та обов'язки природокористувачів. Обмеження та захист прав природокористувачів. Підстави, порядок і правові наслідки призупинення та припинення права природокористування, їх види і класифікація.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Земля як об'єкт правової охорони і використання. Правове регулювання у сфері охорони земель. Еколого-правове забезпечення використання земель. Особливості використання окремих категорій земель. Відтворення та підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісгосподарського призна-

чення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Особливості охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону і використання земель.

Загальна характеристика права користування водами: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти тощо. Види права водокористування: постійне і тимчасове, відокремлене і сумісне, загальне і спеціальне; цільові види водокористування. Право користування водними об'єктами на умовах оренди. Підстави і порядок виникнення права водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Правові заходи охорони вод. Підстави і порядок припинення права водокористування. Спори з питань використання та охорони вод і відтворення водних ресурсів. Відповідальність за порушення законодавства про використання і охорону вод та відтворення водних ресурсів.

Загальна характеристика права користування надрами: поняття, суб'єкти, об'єкти та види права надрокористування. Підстави виникнення, зміни та припинення права користування надрами. Права та обов'язки користувачів надр, захист їх прав. Відповідальність за порушення законодавства про надра.

Рослинний світ як об'єкт екологічних правовідносин. Природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення. Загальне і спеціальне користування природними рослинними ресурсами. Види спеціального користування природними рослинними ресурсами. Правова охорона рослинного світу: Червона книга України; Зелена книга України; інтродукція, акліматизація, селекція рослин; створення ботанічних колекцій. Об'єкти, суб'єкти та види права лісокористування. Права та обов'язки лісокористувачів. Правове регулювання використання лісових ресурсів; побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних, навчально-виховних потреб, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт. Правові засади відтворення, охорони та захисту лісів. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ та лісового законодавства.

Загальна характеристика права користування тваринним світом: поняття, об'єкти, суб'єкти та види права користування тваринним світом. Загальні підстави і порядок виникнення права використання тваринного світу. Права та обов'язки користувачів тваринного світу. Підстави і порядок припинення права користування тваринним світом. Правові підстави та межі загального використання тваринного світу. Правові засади спеціального використання тваринного світу. Правове регулювання полювання та мисливського господарства, рибальства: їх поняття та види. Правові основи використання диких тварин у наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних і комерційних цілях. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну незаконним добуванням об'єктів тваринного світу.

Поняття та особливості атмосферного повітря як об'єкта екологічного права. Еколого-правові заходи щодо охорони атмосферного повітря. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря. Нормативи та стандарти в галузі охорони атмосферного повітря. Дозволи на викиди та їх юридична природа. Правові заходи попередження забруднення атмосферного повітря. Відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони атмосферного повітря. Особливості відшкодування шкоди, завданої порушенням атмосфероохоронного законодавства.

Загальна характеристика екологічної мережі України: об'єкти, правове забезпечення їх формування. Особливості використання та охорони об'єктів природно-заповідного фонду, їх класифікація. Правова характеристика природних територій та об'єктів, штучно створених територій та об'єктів, земельних ділянок, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України; територій, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України. Поняття та види лікувально-рекреаційних зон як важливих складових екологічної мережі України. Юридичні ознаки курортів. Підстави для оголошення території лікувально-оздоровчою та рекреаційною зоною. Спеці-

альне використання курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон. Правова охорона курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон, її поняття та форми. Правовий режим зон санітарної охорони. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства щодо охорони лікувально-рекреаційних зон.

Загальна характеристика правового регулювання поводження з відходами: поняття, ознаки та правова класифікація відходів. Основні етапи правового режиму поводження з відходами. Умови, вимоги і правила щодо екологічно безпечного поводження з відходами. Поняття радіоактивних відходів. Правовий режим поводження з ними. Особливості правового режиму транспортування цих відходів. Відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

4. ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. Предмет, метод, система та принципи екологічного права

1. Поняття екологічних відносин і їх різновиди (земельні, водні, лісові, атмосферно-повітряні тощо).
2. Об'єкти та суб'єкти екологічного права, їх класифікація.
3. Поняття екологічного права як галузі права, його підгалузеві, основні правові інститути та субінститути, Загальна і Особлива частини.
4. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин.
5. Система екологічного права, співвідношення його з іншими галузями права.
6. Принципи екологічного права та законодавства.

2. Джерела екологічного права

1. Поняття та класифікація джерел екологічного права. Закони та підзаконні нормативні акти. Особливості джерел екологічного права.
2. Рішення Конституційного Суду України і міжнародно-правові акти як джерела екологічного права.
3. Правила додаткового (субсидіарного) застосування норм інших галузей права в регулюванні екологічних відносин.
4. Роль судової практики в регулюванні екологічних відносин.

3. Правові основи управління природокористуванням та охороною довкілля (екологічне управління)

1. Загальна характеристика управління в галузі приро-

докористування та охорони довкілля. Поняття та види управління в галузі екології.

2. Органи державного управління природокористуванням та охороною довкілля спеціальної компетенції. Правовий статус Міністерства охорони навколишнього природного середовища.

3. Участь громадськості в управлінні природокористуванням і охороною довкілля.

4. Поняття та загальна характеристика функцій управління в галузі природокористування та охорони довкілля. Організаційні функції управління. Правове забезпечення обліку природних ресурсів і ведення природоресурсових кадастрів. Правове забезпечення функції екологічного прогнозування.

5. Попереджувально-охоронні функції управління в галузі природокористування та охорони довкілля: екологічний моніторинг; екологічний контроль; екологічна експертиза. Їх правове забезпечення.

6. Стабілізаційні функції управління у сфері природокористування та охорони довкілля. Інформування про стан навколишнього природного середовища (екологічне інформування). Стандартизація та нормування у сфері природокористування й охорони навколишнього природного середовища.

7. Процесуальний порядок здійснення функцій управління природокористуванням та охороною довкілля.

4. Екологічні права та обов'язки громадян

1. Загальна характеристика системи екологічних прав громадян.

2. Конституційні екологічні права громадян.

3. Поняття та види екологічних обов'язків громадян.

4. Гарантії, охорона, форми та способи захисту екологічних прав громадян.

5. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення і територій

1. Правові підстави забезпечення екологічної безпеки.

2. Поняття екологічної безпеки. Об'єкти та суб'єкти екологічної безпеки. Нормативи екологічної безпеки.
3. Види екологічної безпеки.
4. Елементи екобезпеки: радіаційна, ядерна, техногенна, хімічна, пожежна.
5. Поняття та характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки.
6. Поняття екологічних надзвичайних ситуацій, їх класифікація. Причини їх походження.
7. Поняття зон НЕС, його юридичне значення. Підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС та її правовий режим.
8. Правове забезпечення запобігання і ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.
9. Захист населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних екологічних ситуацій.

6. Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища

1. Поняття та основні елементи економіко-правового механізму.
2. Платність як основна складова економіко-правового механізму.
3. Збори за спеціальне використання природних ресурсів і їх класифікація за об'єктами та іншими підставами.
4. Збори за забруднення навколишнього природного середовища та їх види, порядок встановлення цих зборів і механізм розподілу отриманих коштів.
5. Стимулювання як одна з функцій економіко-правового механізму.
6. Екологічний аудит та страхування як складові економіко-правового механізму.

7. Право власності на природні ресурси та комплекси

1. Поняття, особливості та зміст права власності на природні ресурси і комплекси.

2. Право державної власності на природні ресурси і комплекси.

3. Право комунальної власності на природні ресурси і комплекси.

4. Право приватної власності на природні ресурси і комплекси.

5. Права та обов'язки власників природних ресурсів, захист і гарантії їх прав.

6. Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси і комплекси.

8. Право природокористування

1. Поняття права природокористування.

2. Об'єкти та суб'єкти права природокористування.

3. Правова класифікація видів природокористування.

4. Підстави та порядок виникнення, зміни та продовження права природокористування.

5. Підстави та порядок припинення, зупинення та зміни права природокористування.

6. Права і обов'язки природокористувачів.

7. Особливості використання природних ресурсів на умовах оренди.

8. Захист прав природокористувачів.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

10. Правове регулювання охорони та використання земель

1. Земля як об'єкт правової охорони та використання.

2. Правове регулювання у сфері охорони земель.

3. Стандартизація і нормування в галузі охорони земель і відтворення родючості ґрунтів.

4. Охорона земель від забруднення небезпечними речовинами.

5. Охорона ґрунтів.
6. Правове регулювання використання земель.
7. Використання техногенно забруднених земель.
8. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання земель.

11. Правове регулювання охорони та використання вод

1. Води як об'єкт правової охорони, використання й відтворення.
2. Правове регулювання у сфері охорони вод.
3. Правове регулювання використання вод.
4. Особливості використання водних об'єктів на умовах оренди.
5. Права та обов'язки водокористувачів.
6. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

12. Правове регулювання охорони та використання надр

1. Надра як об'єкт правової охорони та використання.
2. Право надрокористування та його види.
3. Правове регулювання основних видів використання надр.
4. Правова охорона надр.
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

13. Правове регулювання охорони та використання рослинного світу

1. Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання.
2. Правове забезпечення використання рослинного світу.
3. Правова охорона рослинного світу.

4. Право користування лісами та його види.
5. Підстави виникнення та припинення права користування лісами.
6. Правові заходи щодо вітворення, охорони та захисту лісів.
7. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ і лісового законодавства.

14. Правове регулювання охорони та використання тваринного світу

1. Тваринний світ як об'єкт правової охорони, відтворення і використання.
2. Суб'єкти, види і підстави використання та охорони тваринного світу.
3. Правове регулювання полювання і мисливського господарства.
4. Правове регулювання рибальства і рибного господарства.
5. Правове регулювання інших видів спеціального використання тваринного світу.
6. Правова охорона тваринного світу. Червона книга України.
7. Відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення тваринного світу.

15. Правова охорона атмосферного повітря

1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони.
2. Поняття правової охорони атмосферного повітря.
3. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони атмосферного повітря.

16. Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України

1. Загальна характеристика екологічної мережі України.

2. Особливості використання і охорони об'єктів природно-заповідного фонду.

3. Поняття курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон.

4. Особливості використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон.

5. Території, які є місцями перебування або зростання видів тваринного чи рослинного світу, занесених до Червоної книги України.

6. Природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України.

7. Водоохоронні зони.

8. Земля лісгосподарського призначення.

17. Правове регулювання поводження з відходами

1. Відходи як об'єкт правового регулювання.

2. Правова класифікація видів відходів.

3. Правовий режим поводження з відходами.

4. Особливості правового регулювання поводження з радіоактивними відходами.

5. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”

1. Поняття, предмет та система екологічного права як галузі права.

2. Поняття, сутність, зміст і класифікація еколого-правових відносин.

3. Об’єкти і суб’єкти екологічного права: поняття, види та особливості.

4. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин.

5. Принципи екологічного права.

6. Джерела екологічного права: поняття, система, особливості.

7. Управління в галузі природокористування та охорони довкілля: поняття, ознаки, функції.

8. Система і повноваження органів управління загальної компетенції в галузі природокористування та охорони довкілля.

9. Система і повноваження органів управління спеціальної компетенції в галузі природокористування та охорони довкілля.

10. Правовий статус Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

11. Облік природних ресурсів та його правові форми.

12. Правове регулювання екологічної експертизи: види та порядок здійснення.

13. Екологічний контроль, його види.

14. Правове регулювання екологічного планування й прогнозування.

15. Спостереження (моніторинг) за використанням та охороною природних ресурсів і довкілля.

16. Правове забезпечення участі громадськості в управлінні природокористуванням та охороною довкілля.

17. Загальна характеристика екологічних прав та обов’язків громадян: поняття, класифікація, особливості.

18. Конституційні екологічні права громадян.

19. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Основні правові форми і способи захисту екологічних прав громадян.

20. Екологічна безпека: поняття, види, заходи щодо її забезпечення.

21. Загальна характеристика економіко-правового механізму спеціального природокористування.

22. Збори за спеціальне використання природних ресурсів: сутність і класифікація.

23. Збір за забруднення навколишнього природного середовища: сутність і порядок встановлення.

24. Поняття, зміст та особливості права власності на природні ресурси.

25. Форми права власності на природні ресурси.

26. Конституційні засади права власності на природні ресурси.

27. Право власності українського народу на природні ресурси.

28. Право державної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.

29. Право комунальної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.

30. Право приватної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.

31. Підстави і порядок виникнення і припинення права державної та комунальної власності на природні ресурси.

32. Право власності юридичної особи на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.

33. Виникнення і припинення права власності юридичної особи на природні ресурси: підстави й порядок.

34. Особливості юридичної відповідальності за дії та угоди, які порушують право власності на природні ресурси.

35. Виникнення і припинення права власності громадян на природні ресурси: підстави й порядок.

36. Основні права та обов'язки власників природних ресурсів і гарантії їх захисту і здійснення.

37. Загальна характеристика права природокористування: об'єкти та суб'єкти.

38. Правові види природокористування.
39. Підстави й порядок виникнення права природокористування.
40. Правові засади використання природних ресурсів на умовах оренди.
41. Права та обов'язки природокористувачів: класифікація та особливості.
42. Підстави й порядок припинення права природокористування.
43. Екологічні правопорушення та види юридичної відповідальності за їх вчинення.
44. Загальна характеристика права землевикористання та його видів.
45. Правова охорона земель: поняття та особливості.
46. Загальна характеристика права водокористування: поняття, об'єкти та суб'єкти.
47. Види права водокористування.
48. Підстави і порядок виникнення права водокористування.
49. Право користування водними об'єктами на умовах оренди.
50. Права та обов'язки водокористувачів.
51. Підстави і порядок припинення права водокористування.
52. Правові заходи щодо охорони вод.
53. Поняття та загальна характеристика права користування надрами: суб'єкти та об'єкти.
54. Види права користування надрами.
55. Виникнення та особливості права користування надрами: підстави, порядок.
56. Права та обов'язки надрокористувачів.
57. Підстави й порядок припинення права користування надрами.
58. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про надра.
59. Рослинний світ як об'єкт правового регулювання.
60. Види права користування природними рослинними ресурсами.

61. Особливості майнової відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ.
62. Право користування лісами: сутність і різновиди.
63. Особливості прав та обов'язків лісокористувачів.
64. Правове регулювання використання лісових ресурсів: види та особливості.
65. Заготівля деревини як вид спеціального використання лісових ресурсів.
66. Правове регулювання заготівлі другорядних лісових матеріалів.
67. Побічні лісові користування: різновиди та особливості здійснення.
68. Правові форми охорони рослинного світу.
69. Зелена книга України та її правове значення.
70. Правові заходи щодо відтворення, охорони та захисту лісів.
71. Майнова відповідальність за лісопорушення.
72. Загальна характеристика тваринного світу як об'єкта використання та охорони.
73. Види права використання об'єктів тваринного світу та підстави їх виникнення.
74. Права та обов'язки користувачів об'єктів тваринного світу.
75. Правові підстави здійснення загального використання об'єктів тваринного світу.
76. Правові засади спеціального використання тваринного світу.
77. Умови та підстави припинення права спеціального використання об'єктів тваринного світу.
78. Правове регулювання полювання і мисливського господарства.
79. Правове регулювання рибальства: поняття і види.
80. Правові форми та заходи охорони тваринного світу.
81. Особливості правового режиму об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної книги України.
82. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу.

83. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну незаконним добуванням об'єктів тваринного світу.

84. Поняття та особливості атмосферного повітря як об'єкта правової охорони.

85. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

86. Правова природа дозволів на викиди та скиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище.

87. Загальна характеристика екологічної мережі України. Об'єкти екомережі, правове забезпечення їх формування.

88. Загальна характеристика права користування природно-заповідним фондом України: поняття, сутність, особливості.

89. Особливості охорони об'єктів природно-заповідного фонду.

90. Правовий режим національних природних парків, біосферних заповідників та інших природних заповідників.

91. Правовий режим заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, регіональних ландшафтних парків.

92. Правовий режим штучно створених територій та об'єктів: ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

93. Правова охорона курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон.

94. Поняття надзвичайних екологічних ситуацій.

95. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій.

96. Правове забезпечення запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям та їх ліквідації.

97. Загальна характеристика правового регулювання поводження з відходами: поняття, ознаки та правова класифікація відходів.

98. Поняття радіоактивних відходів. Правовий режим поводження з ними.

99. Відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

6. СПИСОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЛІТЕРАТУРИ, МАТЕРІАЛІВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Підручники, навчальні посібники

Екологічне право України: Підруч. / За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2009.

Екологічне право України. Академічний курс: Підруч. / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Юрид. думка, 2009.

Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій. – К.: Вен-турі, 1996.

Андрейцев В.І. Екологічне право: Особлива частина. – К.: Істина, 2001.

Балюк Г.І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2006.

Кобецька Н.Р. Екологічне право України: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

Природноресурсове право України: Навч. посіб. / За ред. І.І. Каракаша. – К.: Істина, 2005.

Законодавство України про довкілля. У 2 т. / Упоряд. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. – Х.: Одіссей, 2006.

Земельний кодекс України: Коментар / За заг. ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. – 6-е вид. – Х.: Одіссей, 2009.

Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Т.Г. Ковальчук та ін.; За заг. ред. Г.І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 368 с.

Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г.І. Балюк, О.О. Погрібний, Ю.С. Шемшученко та ін.; За заг. ред. Г.І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

Основні нормативно-правові акти

Про охорону навколишнього природного середовища:

Закон України від 25.06.1991 р. (з наступ. змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Про екологічну мережу України: Закон України №1864-IV від 24.06.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 502.

Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001 р. (із змін. та допов.) // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 46. – Ст. 2038.

Водний кодекс України № 213/95-ВР від 06.06.1995 р. (з наступ. змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 214.

Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР (з наступ. змін. та допов.) // Там же. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (з наступ. змін. та допов.) // Там же. – 1994. – № 17. – Ст. 99.

Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII (з наступ. змін. та допов.) // Там же. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV // Там же. – 1999. – № 22-23. – Ст. 198.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 2. – Ст. 47.

Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 30. – Ст. 201.

Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162/95 // Там же. – 1995. – № 21. – Ст. 152.

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III (зі змін. та допов.) // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 12. – Ст. 442.

Про охорону атмосферного повітря: Закон України у ред. від 21.06.2001 р. № 2706-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 252.

Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР // Там же. – 1995. – № 8. – Ст. 54.

Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР (зі змін. та допов.) // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – Ст. 483.

Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 256/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 27. – Ст. 198.

Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-ІІ // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 7. – Ст. 268.

Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2007 р. № 963 // Там же. – 2007. – № 55. – Ст. 2221.

Про порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р. № 284 (із змін. і допов.) від 14.01.2004 р. № 21-2004-п // Зібрання постанов Уряду України. – 1993. – № 10. – Ст. 193.

Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на спеціальне водокористування: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 321 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 12. – Ст. 590.

Про затвердження Порядку видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2005 р. № 557// Там же. – 2005. – № 28. – Ст. 1631.

Про затвердження Переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 р. № 1499 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 21. – Ст. 584.

Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 59 // Там же. – 1995. – № 4. – Ст. 94.

Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок: Постанова Кабі-

нету Міністрів України від 16.05.2007 р. № 733 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 37. – Ст. 1483.

Про затвердження Положення про Зелену книгу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. № 1286 // Там же. – 2002. – № 36. – Ст. 1692.

Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761 // Там же. – 2007. – № 39. – Ст. 1550.

Про затвердження Правил відтворення лісів: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. № 303 // Там же. – 2007. – № 16. – Ст. 589.

Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 р. № 449 // 36. законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. – 1997. – Т. 2. – С. 292.

Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р. № 665 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 56. – Ст. 1868.

Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.1999 р. № 559 (із змін. від 28.12.2001 р. № 1789) // Там же. – 1999. – № 14. – С. 110.

Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення: Наказ Мінекології України від 26.05.1999 р. № 115 // Там же. – 1999. – № 37. – Ст. 1878.

Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства: Наказ Держкомрибгоспу України від 15.12.1999 р. № 19 // Там же. – 2000. – № 38. – Ст. 130.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства (крім видів, занесених до Червоної книги України): Наказ Держкомлісу України та Мінприроди України від 18.07.2007 р. №332/262 // Там же. – 2007. – № 58. – Ст. 2319.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збору) або знищення цінних видів риб та інших об'єктів водного промислу: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.1998 р. № 32 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 3. – Ст. 96.

Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.1993 р. № 399 (із змін. від 16.03.1999 р. № 398 // 3б. законодавства України про довкілля. – Т. 2. – Х.: Одиссей, 2006. – С. 549-555.

Про затвердження Методики розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних живих ресурсів: Наказ Держкомрибгоспу України від 12.07.2004 р. № 248/273 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 46. – Ст. 3075.

Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2001 р. № 1598 // Там же. – 2001. – № 49. – Ст. 2187.

Про затвердження Інструкції про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справляти шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря: Наказ Мінекології від 10.05.2002 р. № 177 // Там же. – 2002. – № 22. – Ст. 1074.

Про порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого рівня впливу фізичних і біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 300 // Там же. – 2002. – № 12. – Ст. 572.

Про порядок розроблення і затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03. 2002 р. № 299 // Там же. – 2002. – № 12. – Ст. 571.

Про порядок розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу

фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 303 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 12. – Ст. 575.

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря: Наказ Мінприроди від 10.12.2008 р. № 639 // Там же. – 2009. – № 5. – Ст.151.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.1998 р. № 521 // Там же. – 1998. – № 16. – Ст. 600.

Матеріали судової практики

У справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х “Перехідні положення” Земельного кодексу України (справа про користування земельними ділянками): Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 39. – Ст. 2490.

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17// Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 1 (53). – С. 9.

Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища: Вищий господарський суд України; Узагальнення судової практики від 01.01.2009 р. // Вісн. господарського судочинства. – 2009. – № 3.

Узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами: Лист Вищого господарського суду України від 01.01.2010 р. // Там же. – 2010. – № 1.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, самостійної роботи (для студентів вечірнього факультету).....	6
3. Програма навчальної дисципліни “Екологічне право України”.....	8
4. Теми для самостійного вивчення.....	14
5. Питання для самоконтролю з навчальної дисципліни “Екологічне право України”.....	21
6. Список нормативно-правових актів, літератури, матеріалів судової практики.....	26

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ”**

**для студентів III курсу вечірнього та
IV курсу заочних факультетів**

У к л а д а ч і : ГЕТЬМАН Анатолій Павлович,
ШУЛЬГА Михайло Васильович,
ГОРДЄЄВ Володимир Іванович,
АНІСІМОВА Ганна Валеріївна,
СОКОЛОВА Алла Костянтинівна

Відповідальний за випуск *М.В. Шульга*

Редактор *Л.В. Русанова*

Коректор *Л.М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *А.В. Яно*

Підписано до друку 05.08.2010. Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Умови, друк. арк. 11,5. Об'єм літ.-вид. арк. 5,6.
Вид. № 523. Тираж 500 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Надруковано в друкарні СПДФО Білетченко
тел. 8(057) 758-35-98